

**Cykl lekcji poświęcony książce *Mała wojna*
Katarzyny Ryrych z serii *Wojny dorosłych –
historie dzieci***

Kinga Michalska
Karolina Kowalska

Scenariusz 1

Kinga Michalska

Klasa: VI-VII

I

Temat: Co się stało z panem Goldbergiem? – wojna z perspektywy dziecka.

Cele lekcji:

- uczeń zaznajamia się z działaniami podejmowanymi przez nazistowskie Niemcy wobec Żydów,
- uczeń doskonali umiejętność analizy i interpretacji tekstów literackich oraz innych tekstów kultury,
- uczeń doskonali umiejętności współpracy w grupie i komunikacji.

Cele lekcji przeznaczone dla ucznia: Wzbogacisz swoją wiedzę na temat II wojny światowej. Rozwiniesz także umiejętność pracy z różnymi tekstami kultury (poćwiczysz umiejętność analizy tekstu, filmu, rysunku).

Metody i formy pracy: pogadanka, gra dydaktyczna, praca z tekstem i tekstami kultury, praca w grupach.

II

Przebieg lekcji:

1. Działania wstępne, wprowadzające

Nauczyciel rozpoczyna lekcję od głośnego odczytania Fragmentu 1 pochodzącego z książki Katarzyny Ryrych „Mała wojna”. Krótko omawia z uczniami fragment, a następnie tłumaczy sytuację, w jakiej znalazły się bohaterki książki (wokół dzieją się tajemnicze sprawy, dorośli nie chcą wytłumaczyć im co się dzieje, więc postanawiają podjąć śledztwo na własną rękę). Nauczyciel zwraca się do uczniów: „Wy również na lekcji wcielicie się w rolę śledczych-badaczy. Zapoznacie się z materiałami, które uchylą rąbka tajemnicy, o której dorośli nie chcą mówić dzieciom.”

Nauczyciel inicjuje także krótką dyskusję: Dlaczego dziewczynki nie są wtajemniczone w to, co się dzieje? Dlaczego rodzice ukrywają prawdę o strasznych wydarzeniach przed dziećmi? Uczniowie dzielą się na małe grupy.

2. Część główna, zadania dla uczniów

Uczniowie otrzymują karty, na których zapisują swoje przemyślenia na temat kolejnych materiałów (mogą zostać wyświetlone – link do prezentacji 3D <https://www.emaze.com/@AOZTOCTTI/zagadka> lub ułożone w klasie na kolejnych stanowiskach)

Materiały:

- 1) rysunek,
- 2) list,
- 3) fragment 2,
- 4) zwiastun filmu.

Każda z grup odczytuje odpowiedzi na pytania dotyczące poszczególnych materiałów, porównując je ze sobą i odnosząc do fragmentu 1.

Nauczyciel prezentuje jeszcze raz kolejne materiały, uzupełniając je o kontekst:

Rysunek

Autorką rysunku jest Helga Hošková-Weissová, czeska malarka, która jako jedno z nielicznych dzieci przeżyła obóz w Terezynie, uniknęła śmierci najpierw w Auschwitz, a potem w Mauthausen. Będąc w obozach pisała dziennik (wydany potem jako „Dziennik Helgi”) oraz rysowała obozową i wojenną rzeczywistość z perspektywy dziecka, które nie rozumie motywów otaczających go wydarzeń.

List

List 9-letniego syna do matki Wandy Koprowskiej, więźniarki Birkenau, numer obozowy 37573. List zawiera pieczętkę cenzury obozowej oraz tłumaczenia na język niemiecki, wykonane przez ojca przed wysłaniem.

Film „Chłopiec w pasiastej piżamie”

Akcja filmu umieszczona jest w czasach II wojny światowej. Ośmioletni Bruno wraz z rodzicami i starszą siostrą mieszka w Berlinie. Pewnego dnia jego ojciec zostaje mianowany komendantem obozu zagłady i cała rodzina przeprowadza się na wieś. W nowym miejscu zamieszkania Bruno nie ma żadnych kolegów i całymi dniami się nudzi. Jedyne jego zajęcia to czytanie książek przygodowych i huśtanie na własnoręcznie zrobionej huśtawce. Podczas odkrywania okolicy Bruno poznaje ośmioletniego Żyda – Szmula, który jest więźniem obozu zagłady. Między chłopcami zawiązuje się szczególna nić porozumienia. Nie przeszkadzają im różnice społeczne, ideologiczne ani drut kolczasty, który ich dzieli. Film pokazuje życie

obozowe z perspektywy małego dziecka, które nie wszystko rozumie (źródło: pl.wikipedia.org/wiki/Chłopiec_w_pasiastej_piżamie)

Nauczyciel odczytuje fragment 3, w którym zawarto rozwiązanie zagadki: Zaginieni mieszkańcy to osoby pochodzenia żydowskiego, wywiezione z miasta. Akcja książki obejmuje czasy II wojny światowej. Dziewczynka-narratorka nie rozumie wszystkiego, co dzieje się wokół, ale kiedy dowiaduje się prawdy, jest wstrząśnięta.

3. Podsumowanie, ewaluacja

Nauczyciel prowadzi z uczniami dyskusję dotyczącą tematu wojny widzianej oczami dziecka. Czym różni się perspektywa dziecka i dorosłego? Dlaczego dorośli ukrywają prawdę przed dziećmi? Czy dzieci powinny wiedzieć o wszystkich wydarzeniach – nawet tych strasznych? Co przemawia za odpowiedzią twierdzącą, a co za przeczącą? Jak myślicie, co jest dla nas lepsze – przykra prawda czy miłe kłamstwo?

III

Materiały wykorzystane na lekcji

Fragmenty książki *Mała wojna* K. Ryrych

FRAGMENT 1

„[...] W mieście zmieniło się sporo. Pewnego dnia odkryłam, że mój ulubiony sklepik, w którym – zanim nadeszła wojna – kupowałyśmy pomarańcze i chałwę, został zamknięty. Okno zabito deskami, a na drzwiach pojawiła się żelazna sztaba.

Podobnie stało się z gabinetem dentysty, jedynym, którego nie bałyśmy się odwiedzać. – A gdzie jest doktor Goldberg? – zapytałam, kiedy pewnego dnia przechodziłyśmy obok niewielkiego białego domu.

– Wyjechał – odpowiedziała mama, ale chyba nie mówiła prawdy, bo kiedy drugi raz zapytałam ją o to samo, odparła, że po prostu zamknął gabinet.

Zrobiło mi się trochę przykro, bo syn doktora Goldberga, Marek, bardzo mi się podobał. Miał czternaście lat i kochały się w nim wszystkie moje koleżanki.

Zniknęły również czarnowłosa Sara, z którą dzieliłam szkolną ławkę, i Cyrla, córka cukiernika, i Bluma, którego tata prowadził niewielki sklepik bławatny¹.

Nie zniknęły natomiast Krysia ani Magda, ani Halinka. Czasami zdarzało mi się spotkać którąś z nich w miasteczku, ale żadna nie wiedziała niczego o losach naszych

¹ Sklepik bławatny – sklep z tkaninami

zaginionych koleżanek. [...] Po prostu zniknęli razem ze swoimi rodzinami. A wszystko otaczała jakaś mroczna tajemnica.” (K. Ryrych, *Mała wojna*, s. 9-11)

„Mama współczująco pokiwała głową.

– Szkoda, że doktor Goldberg... – zaczęła i urwała.

– Że doktor Goldberg...? – podchwyciłam.

– Wyjechał – odpowiedziała. – Ale jest jeszcze doktor Wiśniewski...” (K. Ryrych, *Mała Wojna*, s. 13-14)

FRAGMENT 2

„Stałam pod kuchennymi drzwiami i wstrzymałam oddech.

– Pani Barbaro, wszyscy nie żyją – szeptała jakaś kobieta.

[...]

– A mówiłam, nie uciekać – przypomniała temu komuś babcia. – Trzeba było ten czas przeczekać.

– Ja wiem, ja wiem – powtarzała nieznajoma. – Ludzie zawsze pomogą. Tłumaczyłam, ale nie przekonałam. Strach bywa silniejszy od rozumu.

– Dobrze, że dziewczynki się o tym nie dowiedziały – powiedziała babcia.

Właśnie jedna się dowiedziała – pomyślałam i poczułam, jak nogi się pode mną uginają. Jeżeli babcia nie chciała, abyśmy poznały prawdę, to musiała być ona naprawdę straszna. Ktoś nie żył. To znaczy – nie żyli wszyscy.

Nagle pomyślałam o ludziach, którzy zniknęli z miasta. Doktor, sklepikarz... moje koleżanki... Marek, w którym podkochiwałyśmy się...” (K. Ryrych, *Mała wojna*, s. 59-60)

FRAGMENT 3

„Józio umiał czytać, z wysiłkiem składając litery, jego pismo przypominało ślady ptaków na śniegu. Nie chodził do szkoły, ale widział wszystko.

– A wiesz ty – zaczął – że waryjatów Niemcy powywozili?

Z początku nie dotarło do mnie, co powiedział.

– Co?

– No przecież mówię. Załadowali do ciężarówek i powywozili. Pewnie ich pozabijają, jak Żydów.

Z trudem docierał do mnie sens Józiovych wieści.

– Pozabijali Żydów? – zapytałam.

– No – Józio pokiwał głową.

W jednej chwili pojęłam, co się stało z ludźmi z miasta. Z doktorem, z moimi koleżankami, ze starym sklepikarzem.

– W lasku ich zakopali – ciągnął Józio. – A u waryjatów teraz szpital dla żołnierzy będzie, tak mówią, Niemieckich.” (K. Ryrych, Mała wojna, s. 63-66)

Zwiastun filmu „Chłopiec w pasiastej piżamie”:

<https://www.youtube.com/watch?v=TDMI7IANu24>

Prezentacja: <https://www.emaze.com/@AOZTOCTTI/zagadka>

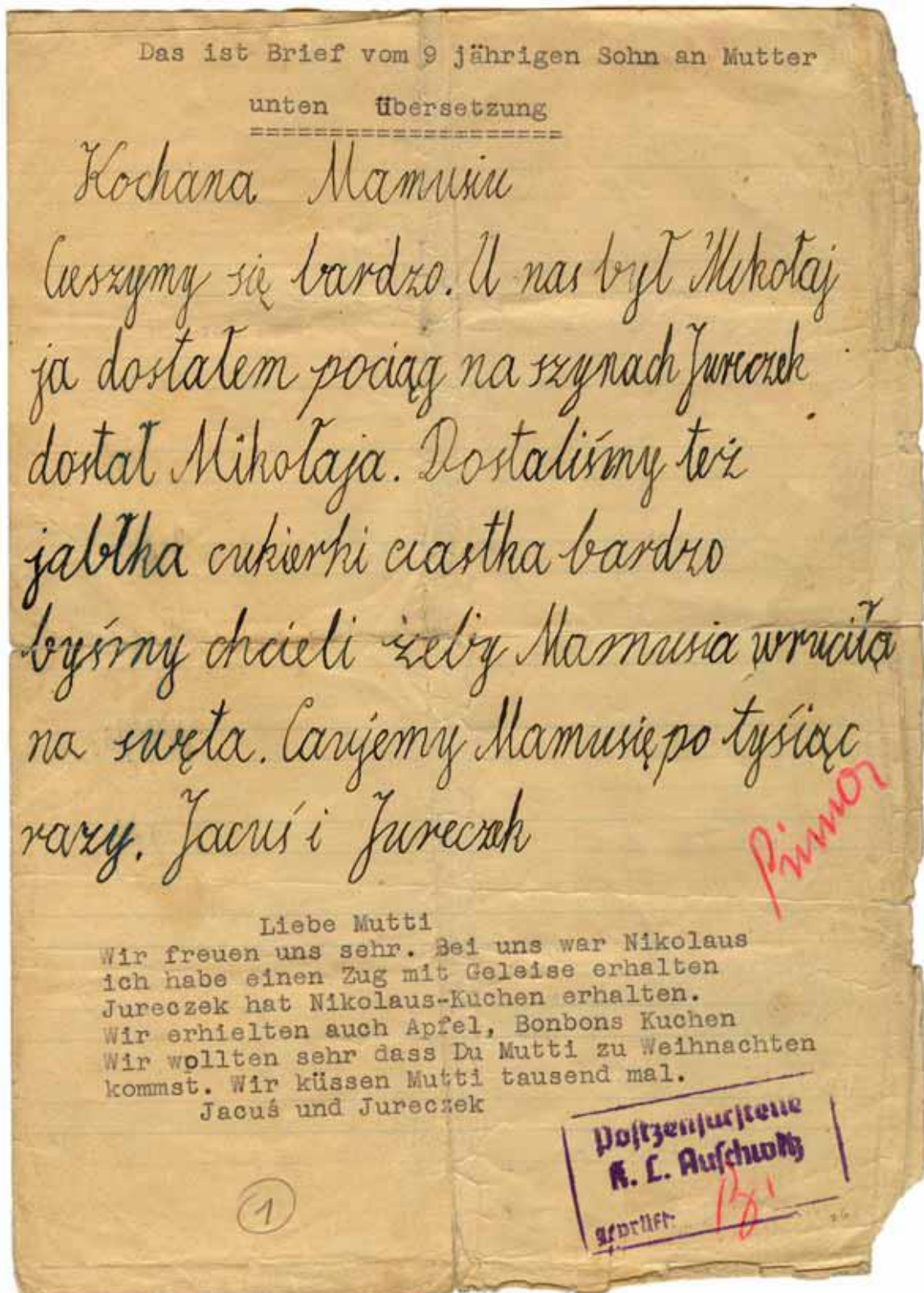
Rysunek (autor: Helga Hošková-Weissová)

źródło: <https://kobieta.onet.pl/zdrowie/zycie-i-zdrowie/helga-weissova-dziecko-w-obozie-zaglady/1y2mm>

List chłopca do więźniarki Auschwitz

źródło: <http://www.auschwitz.org/edukacja/materialy-dla-nauczycieli/>

Karty pracy do wskazówek

Wskazówka 1. - rysunek	
Co przedstawia rysunek?	
Jakie grupy postaci pojawiają się na rysunku?	
Jakie uczucia budzi w Was rysunek?	
Kto może być jego autorem?	

Wskazówka 2. - list	
Kto jest nadawcą listu? Ile może mieć lat?	
Kto jest adresatem listu?	
W jakiej sytuacji mógł powstać taki list?	

Wskazówka 3. – fragment książki

Kim może być kobieta rozmawiająca z babcią?	
Jakiej strasznej prawdy dowiedziała się dziewczynka?	
Co mogło stać się z mieszkańcami miasta?	

Wskazówka 4. – zwiastun filmu

Dlaczego chłopcy są od siebie oddzieleni?	
Jakie różnice w wyglądzie zewnętrznym dzielą chłopców? Dlaczego tak jest?	

IV

Bibliografia

1. K. Ryrych, *Mała wojna*, wyd. Literatura, seria Wojny dorosłych – historie dzieci.
2. <http://www.auschwitz.org/edukacja/materialy-dla-nauczycieli/>

Scenariusz II

Kinga Michalska

I

Temat: Dlaczego złe rzeczy przydarzają się dobrym ludziom?

Cele lekcji:

- uczeń ma świadomość wielokulturowości przedwojennego społeczeństwa polskiego,
- uczeń definiuje pojęcia: Holocaust, ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej, rasizm, tolerancja,
- uczeń zna różne oblicza tolerancji.
- uczeń wykształca u siebie postawę tolerancji i otwartości na innych,
- uczeń doskonali umiejętności współpracy w grupie i komunikacji.

Cele lekcji przeznaczone dla ucznia: Dostrzeżesz związek pomiędzy czasami II wojny światowej a współczesnością. Dowiesz się także, że tolerancja może dotyczyć wielu różnych grup i sytuacji.

Metody i formy pracy: pogadanka, dyskusja, burza mózgów, praca w grupach.

II

Przebieg lekcji:

1. Działania wstępne, wprowadzające

Nauczyciel rozpoczyna lekcję od zadania pytania „Dlaczego złe rzeczy przydarzają się dobrym, niewinnym ludziom?” – krótka dyskusja z uczniami.

2. Część główna, zadania dla uczniów

Nauczyciel omawia prezentację multimedialną na temat Holocaustu przygotowaną na podstawie materiałów ze strony internetowej <http://www.auschwitz.org/edukacja/materialy-dla-nauczycieli/> - prezentacja nawiązuje do poprzedniej lekcji cyklu

Link do prezentacji: https://1drv.ms/p/s!AmgP3-XRxx_IkAjxWCuhjiL-3l7u?e=Hf0r8A

Nauczyciel prowokuje dyskusję pytaniem: „Czy takie wydarzenia mogłyby mieć miejsce dzisiaj?” – Podsumowaniem dyskusji jest odczytanie przez nauczyciela fragmentu wywiadu z Helgą Weissową

Kiedy w Terezynie zobaczyła pani jak Niemcy prowadzą na egzekucję młodych chłopców, których jedyną winą było to, że próbowali przekazać swojej rodzinie listy, napisała pani: "Gdybym nie widziała tego na własne oczy, nie uwierzyłabym, że coś takiego dziś, w XX wieku, jest w ogóle możliwe".

Czy teraz, w XXI wieku, wierzy pani w możliwość powtórki tamtych potwornych wydarzeń? „Obawiam się, że tak. Uważam, że to może się powtórzyć i właśnie dlatego piszę w swoich dziennikach o tym, jak to się stopniowo rozwijało i jak niewinnie wyglądało to na początku. Przecież gdy członkowie Hitlerjugend organizowali swoje marsze, wykrzykując przepojone nienawiścią hasła, to ludzie brali ich za zwykłych wariatów. Kiedy przemawiał Hitler, to ludzie się z niego śmiali. A to wszystko doprowadziło stopniowo do tak strasznych rzeczy.”
(fragment wywiadu z Helgą Weissową)

Nauczyciel prosi uczniów o odpowiedź na pytanie „Czym jest tolerancja?” – burza mózgów za pomocą aplikacji mentimeter. Następnie omawia z uczniami ich odpowiedzi.

Link: <https://www.menti.com/1qjrnjyj5>

(Aplikację warto wykorzystać, gdyż ma nie tylko atrakcyjną dla uczniów formę, ale także odpowiedzi są anonimowe, przez co uczniowie nie boją się wypowiadać na trudne tematy. Uczniowie na telefonach wchodzi na stronę menti.com, a następnie wpisują kod, który wyświetla się na górze strony z linku. Następnie mogą wpisywać odpowiedzi na zadane pytanie. Odpowiedzi wyświetlają się na stronie. Aplikacja ma także opcję moderacji i zatwierdzania poszczególnych odpowiedzi.)

Nauczyciel prezentuje krótko historię zaprezentowaną w książce K. Ryrych i zadaje uczniom pytanie: „Czy bohaterowie książki *Mała wojna* K. Ryrych byli tolerancyjni? Dlaczego?”

Nauczyciel odtwarza film o tolerancji; dyskusja na temat tolerancji – czym jest, czego może dotyczyć, jakie zachowania i sytuacje wyrażają poszanowanie czyjejs odmierności rasowej, narodowej, wyznaniowej (mapa myśli): <https://www.youtube.com/watch?v=GGzSuRcHWnA>

Uczniowie wykonują pracę plastyczną techniką kolażu: „Różne oblicza tolerancji” – Wybierzcie wypowiedź jednego z bohaterów filmów i stwórzcie pracę plastyczną techniką kolażu, której motywem przewodnim będzie właśnie ta wypowiedź.

3. Podsumowanie, ewaluacja

Omówienie prac plastycznych uczniów – podkreślenie, że tolerancja może dotyczyć wielu aspektów życia człowieka, nie tylko rasy, czy koloru skóry.

III

Materiały wykorzystane na lekcji

- prezentacja multimedialna na temat Holocaustu
https://1drv.ms/p/s!AmgP3-XRxx_IkAjxWCuhjiL-3l7u?e=Hf0r8A
- mentimeter <https://www.menti.com/1qjrnnyj5>
- film o tolerancji <https://www.youtube.com/watch?v=GGzSuRcHWnA>

IV

Bibliografia

1. <http://www.auschwitz.org/edukacja/materialy-dla-nauczycieli/>
2. http://www.sww.w.szu.pl/index.php?id=wojna_holocaust
3. http://www.sww.w.szu.pl/index.php?id=wojna_antysemityzm_w_europie
4. R. Szuchta, P. Trojański, *Zrozumieć Holocaust. Książka pomocnicza do nauczania o zagładzie Żydów*, Warszawa 2012.

Scenariusz III

Karolina Kowalska

I

Temat: Co to znaczy być bohaterem? – o różnych obliczach bohaterstwa.

Cele lekcji:

- uczeń potrafi wyjaśnić, co to znaczy być bohaterem
- uczeń po analizie fragmentów rozumie, że bohaterstwo może mieć różne oblicza
- uczeń potrafi odróżnić bohaterstwo od brawury
- uczeń zna przykłady osób, które można określić mianem bohatera
- uczeń rozumie, że każdy może być bohaterem

Cele lekcji przeznaczone dla ucznia Na lekcji dowiesz się, że podczas wojny ogromnym bohaterstwem, oprócz walczących i ginących w obronie ojczyzny, odznaczyli się również ci, którzy prowadzili swoją małą wojnę, pomagając najbardziej potrzebującym, wspierając się nawzajem. Porozmawiasz o różnych obliczach i przejawach bohaterstwa. Jest to temat ważny, ponieważ pokazuje, jak ważne są nawet najmniejsze gesty pomocy względem drugiego człowieka.

Metody i formy pracy: pogadanka, burza mózgów, praca w grupach, praca z tekstem, dyskusja

II

Przebieg lekcji:

1. Działania wprowadzające:

Na wstępie burza mózgów, pytanie do uczniów: co to znaczy być bohaterem? Na tablicy możemy zapisać zdanie „Bohater to osoba, która ...” i zapisywać pojawiające się propozycje. Nauczyciel rozdaje Słowniki Języka Polskiego, uczniowie odnajdują definicję słowa „bohater”, zwracają uwagę na różne znaczenia: bohater - osoba, która odznaczyła się męstwem/niezwykłymi czynami, bohater literacki, bohater – osoba skupiająca uwagę otoczenia, w mitologii – postać o nadludzkich cechach.

Prośba do uczniów o zastanowienie się nad tym, gdzie te definicje są podobne/zazębiają się, a gdzie rozbieżne, np. podobne/zazębiające się – bohater, jako ktoś kto odznacza się jakąś nadzwyczajną cechą, rozbieżne – bohater jako osoba występująca w książce, czy filmie.

Pytanie do uczniów: Jak myślicie, czym jest męstwo i czy być „mężnym” oznacza to samo, co być „odważnym”? Jeżeli nie, na czym może polegać różnica? Po propozycjach uczniów, zapoznanie się z „Teorią męstwa” Józefa Bocheńskiego, który wyjaśnia różnicę między tymi pojęciami – męstwo jest według niego czymś więcej niż odwaga. Różnice: odważnym może być również zwierzę, mężnym natomiast – tylko człowiek. Mężny czyn musi być odważny, ale również rozumny, etyczny, połączony z niebezpieczeństwem. Jeśli chodzi zaś o odwagę, wystarczy niebezpieczeństwo, w zakres tego pojęcia nie wchodzi ani rozumność, ani etyczność.

Następnie prosimy uczniów o podanie przykładów osób, które są uważane za bohaterów. Pytamy, czym różni się bohaterstwo od brawury. Odwołując się do tekstu Bocheńskiego dochodzimy do wniosku, że bohaterstwo musi mieć aspekt moralny. Złodziej napadając na bank, zachowuje się brawurowo, odznacza się wielką odwagą, jednak ze względów etycznych nie można nazwać go bohaterem.

Dzielimy klasy na 3 grupy. Prosimy aby uczniowie wyobrazili sobie, że znajdują się w niebezpiecznej sytuacji np. są świadkami poważnego wypadku samochodowego. Każda z grup ma za zadanie określić, jak zachowałaby się w tej sytuacji osoba tchórzliwa (gr. 1), bohaterska (gr. 2) i brawurowa (gr.3), oraz jakie pobudki kierowały ich zachowaniem (np. troska o innych, chęć zwrócenia na siebie uwagi). Następnie przedstawiciel grupy przedstawia propozycję na forum klasy. Np. 1 - osoba tchórzliwa – ucieczka z miejsca wypadku, motywacja działań - strach, 2 – osoba bohaterska – wezwanie pogotowia, zabezpieczenie miejsca wypadku, ocena zagrożenia np. wybuchem samochodu, jeżeli to możliwe, udzielenie pierwszej pomocy, motywacja działań – chęć pomocy poszkodowanym, 3 – osoba brawurowa – udzielanie pomocy na własną rękę bez wezwania pogotowia, brak oceny zagrożenia, zagrożenia motywacja działań – chęć zaimponowania, popisania się.

2. Część główna

Analiza fragmentów książki K. Ryrych Mała wojna – fragment 1 i 2 (materiały wykorzystane na lekcji).

Przykładowe pytania do tekstów:

1. Czego, na podstawie fragmentów, dowiadujemy się o Lilce i jej siostrze?
2. Co wiemy o babci dziewczynek?
3. Dzięki czemu dziewczynki czuły się w swoim domu bezpiecznie?
4. Kim był pan Stefan, zwany Maestrem?
5. Dlaczego pan Stefan zdenerwował się na chłopca?
5. Co w kontekście podanych fragmentów oznacza określenie „mała wojna” i w jaki sposób Babcia dziewczynek, a w jaki – Maestro - prowadzili swoje małe wojny?

Po analizie fragmentów pytanie do uczniów: Jak rozumiesz, w kontekście poznanych fragmentów, cytat: „Miarą prawdziwego bohatera nie jest siła mięśni, ale siła serca”, czy zgadzasz się z tym twierdzeniem? (źródło: film animowany Disneya - „Herkules”)

Nauczyciel wyświetla fragment wywiadu z Ireną Sendlerową, która podczas wojny ratowała żydowskie dzieci.

<https://www.youtube.com/watch?v=g5kAOrqIWkM>

Dyskusja rozpoczęta pytaniem: czy w dzisiejszych czasach istnieją bohaterowie? Jeżeli tak, to kogo dziś można określić tym mianem?

3. Podsumowanie

Na zakończenie nauczyciel wyświetla przemówienie strażaka. Dyskusja rozpoczynająca się pytaniem: czy postawa strażaka była aktem bohaterskim? Uzasadnij swoje stanowisko.

https://www.youtube.com/watch?v=sAQfzHBpRsc&fbclid=IwAR2jUDc_8EFxLKvSvVxesbQFiDmhVOq0bPMMbUX8Pmon_t1w5aQZphBtsl8

III

Materiały wykorzystane na lekcji, bibliografia

1. Fragmenty książki K. Ryrych „Mała wojna”

Fragment 1:

W połowie sierpnia 1939 roku wojna zabrała nam tatę (...) mama popłakiwała po kątach i jedynie babcia wierzyła niezłomnie, że któregoś dnia dowiemy się, że żyje. A my – Lilka i ja – ufałyśmy babci jak nikomu innemu na świecie.

Bo babcia przeżyła już kilka dziejowych zawieruch i umiała odnaleźć się w każdej, nawet najtrudniejszej sytuacji. (...)

Przy kolacji babcia pozwoliła nam wybrać z dna garnka jeszcze ciepłe powidła. Ich smak sprawił, że poczułyśmy się tak jak dawniej, kiedy jeszcze słowo „wojna” można było znaleźć w podręczniku do historii.

Tak, babcia, która przeżyła powstanie, rewolucję i jedną wojnę, umiała sprawić, że dom był domem, chociaż na świecie panowała zawierucha

Może dzięki temu na naszą ulicę nie spadła ani jedna bomba? A przecież niemieckie samoloty zniszczyły dworzec kolejowy, fabrykę i cerkiew... (...)

(...) Wybrała kilkanaście nienaruszonych owoców i ułożyła je w niewielkiej łubiance. Nie musiałam pytać, dla kogo są przeznaczone.

Aż przebierała nogami, aby pobiec z nimi do Pana Stefana, ale babci się nie spieszyło. Zamiast tego położyła na stole ogromną krajalnicę i drewnianą prasę i zabrała się za wyciskanie soku.

W taki sposób babcia rozgrywała bitwy, z których wychodziłyśmy wszystkie zwycięsko.

- Dlaczego tak dbasz o Pana Stefana? – zapytałam.

- Jest samotny – westchnęła babcia. – I niezaradny. Poza tym ludzie powinni się wspierać. Nie tylko podczas wojny – dodała

(...) A ja poszłam do kuchni. Ze wszystkich miejsc w domu teraz najbardziej lubiałam przebywać właśnie tam. Częściowo dlatego, że w kuchni było ciepło, a trochę ze względu na babcię. Wojny nie było tam, gdzie była babcia. (...)

- Co to jest? – zapytałam

- Walizka – odparła babcia. – Jest w niej parę rzeczy, których nie potrzebuję, a które z pewnością przydadzą się komuś innemu.

(...) Leżałam, myśląc o tajemniczej kobiecie, o mojej babci, która prowadziła swoją wojnę, i o Panu Stefanie, który najwyraźniej też brał w niej udział.

Fragment 2.

A Maestro – tego byłam już całkowicie pewna – też prowadził swoją małą wojnę.

Podniosłam z ziemi jabłko, o którym zapomniał pan Stefan, i z wściekłością cisnęłam nim o ziemię.

- Czemu się wściekasz? – usłyszałam tuż za plecami.

Powoli odwróciłam się.

Był najpiękniejszym chłopcem, jakiego kiedykolwiek spotkałam. I gdyby nie zwyczajna kurtka i szalik, wyglądałby dokładnie tak, jak chłopiec z portretu.

- Czemu się wściekasz? – powtórzył.

Położyłam palce na ustach.

- Jestem Janka – szepnęłam.

Wiem – odpowiedział. – Przychodzisz z siostrą na lekcje muzyki.

- Tak, to ja.

- Odkryłaś moją kryjówkę – ciągnął. – Nie zostanę w niej już długo, wiesz?

Potrząsnęłam głową. Zobaczyłam, że jest dziwnie blady, zupełnie jakby od dawna nie oglądał słońca.

- To ty grasz na skrzypcach, tak? – zapytałam.

- Ja. Na początku miałem zakaz opuszczania kryjówki. Teraz pan Stefan pozwolił mi wychodzić. Czasami. Wtedy, kiedy jest bezpiecznie.

(...) drzwi wejściowe otworzyły się i stanął w nich Pan Stefan.

Spojrzał na mnie tak groźnie, że nogi ugięły się pode mną, a potem ręką wskazał otwarte drzwi. (...)

- Siadaj, panna – powiedział Maestro. – Mówiłem – zwrócił się do chłopca – żeby wychodzić jedynie na taras. Złamałeś zakaz. To mogło kosztować nas obu życie. Mam nadzieję, że zrozumiałeś i że nie powtórzysz tego więcej. (...)

Pan Stefan, nauczyciel muzyki, obywatel Lwowa, ukrywał w swoim domu czworo dzieci. Nikt nie wie, jak potoczyły się jego dalsze losy.

2 „Teoria męstwa” Józefa Bocheńskiego:

„Odważnym” nazywamy czyn, którym dany człowiek (czy zwierzę) stara się osiągnąć swój cel mimo grożącego przy tym niebezpieczeństwa. Nazwę „odwagi” nosi tendencja do takich czynów, skłonność do przełamywania niebezpieczeństw. Niezmiernie ważną rzeczą jest jednak zrozumienie, że męstwo jest czymś więcej niż odwaga: każde męstwo jest odwagą, ale nie każda odwaga jest męstwem. 2. Różnica między nimi polega najpierw na tym, że odważne może być także zwierzę, mężnym tylko człowiek. Mówimy bez trudności o odważnym psie, jeśli idzie na dzika bez obaw, o odważnym koniu i tak dalej – natomiast nie można mówić o mężnych zwierzętach: „mężnym” nazywamy tylko człowieka. Zatem męstwo zawiera w sobie jakiś czynnik specyficznie ludzki, tylko u człowieka spotykany. Otóż jedyną zasadniczą różnicą między zwierzęciem a człowiekiem jest to, że człowiek posiada władze duchowe, rozum i wolę, których nie mają zwierzęta. Różnica między odwagą a męstwem polegać musi

zatem na udziale rozumu i woli w męstwie i jego braku w odwadze jako takiej. Ale to nie wystarcza: są mianowicie wypadki, w których także ludzi nazywamy „odważnymi”, nie przypisując im mimo to męstwa. [...] Bandyta wykonujący śmiały napad na bank jest niewątpliwie człowiekiem odważnym – ale zmysł etyczny zakazuje nazwać go „mężnym”. Mężny jest za to żołnierz na wojnie, podróżnik w niebezpieczeństwach żywiołowych, strażak przy pożarze. Wchodzi więc w rachubę jakiś czynnik etyczny [...]. 3. Cztery cechy składają się zatem na pojęcie męznego czynu. Taki czyn musi być odważny, ale poza tym rozumny, etyczny, połączony z wielkim niebezpieczeństwem. Do pojęcia odwagi nie wchodzi ani rozumność, ani etyczność i wystarcza jakiegokolwiek niebezpieczeństwo.

3. Fragment wywiadu z Ireną Sendlerową

<https://www.youtube.com/watch?v=g5kAOrqIWkM>

4. Przemówienie strażaka (TED)

https://www.youtube.com/watch?v=sAQfzHBpRsc&fbclid=IwAR2jUDc_8EFxLKvSvxxesbQFiDmhVOq0bPMMbUX8Pmon_t1w5aQZphBtsl8

5. Cytat: „Miarą prawdziwego bohatera nie jest siła mięśni, ale siła serca” (film animowany Disneya - „Herkules”)

Scenariusz IV

Kinga Michalska

I

Temat: Zagłada dzisiaj.

Cele lekcji:

- uczeń zapoznaje się z różnymi formami artystycznymi opowiadającymi o Zagładzie
- uczeń zapoznaje się z dwoma podejściami artystów wobec Zagłady
- uczeń interpretuje teksty kultury dotyczące Zagłady, które powstały z perspektywy człowieka współczesnego
- uczeń współpracuje w grupie
- uczeń ćwiczy umiejętność interpretacji nieliterackich tekstów kultury

Cele lekcji przeznaczone dla ucznia: Dowiesz się, w jaki sposób współcześni artyści ukazują problem Zagłady. Może być to dla Ciebie pomocne w zrozumieniu trudnego tematu, jakim jest wojna i Holocaust.

Metody i formy pracy: praca w grupie, mapa myśli, praca z tekstami kultury

II

Przebieg lekcji:

1. Działania wstępne, wprowadzające

Nauczyciel prezentuje ostatnie zagadkowe strony książki *Mała wojna* Katarzyny Ryrych – mówi o anonimowości bohaterów, którzy żyli naprawdę, jednak nie wiemy do końca kim byli, choć możemy stawiać swoje tezy interpretacyjne. Jak ta wiedza wpływa na odbiór całej książki? W jaki sposób współczesna kultura odnosi się do czasów wojennych? Jakie odczucia towarzyszą współczesnemu człowiekowi, kiedy mowa o Zagładzie?

2. Część główna, zadania dla uczniów

Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy, a następnie rozdziela pomiędzy nimi zadania. Każda z grup pracuje nad innym tekstem kultury odnoszącym się do tematyki Zagłady.

Grupa I: Franciszek Skocz, kompozycja rzeźb "Oświęcim"

Grupa II: Zbigniew Libera "Lego. Obóz koncentracyjny"

Grupa III: Steve Reich - Different Trains (part 1)

Nauczyciel rozdaje każdej z grup kartę pracy oraz materiały kontekstowe na temat poszczególnych dzieł. Uczniowie uzupełniają w grupach karty pracy. Następnie każda z grup prezentuje swoją pracę – opowiada o dziele i o swoich odczuciach.

Nauczyciel opowiada uczniom, w jaki sposób artyści radzą sobie z tworzeniem na temat wojny. Pomocny może być fragment tekstu K. Grzybowskiej:

W pracy „Sztuka po Holokauście” Eleonora Jedlińska postawiła pytanie o postawę człowieka – artyści wobec Zagłady Żydów. Badaczka ukazuje tę kwestię jako kluczową dla twórczości powstającej po drugiej wojnie światowej, zagadnienie stale obecne w naszej kulturze, od którego powojenni artyści nie mogą abstrahować. Jedlińska zawęża przedstawione w książce analizy do dwóch grup twórców. Pierwszą z nich stanowią artyści, dla których Holokaust stał się doświadczeniem bezpośrednim – z uwagi na traumatyczny charakter przeżyć i natrętną obrazowość wspomnień nie potrafili oni oczyścić swoich dzieł z realistyczno-dokumentacyjnych obrazów budowanych za pomocą języka, który po Holokauście okazał się niezdolny do opowiedzenia traumy. Drugą zaś – autorzy, którzy poznali Zagładę pośrednio, poprzez opowieści, świadectwa, fotografie – starali się oni obrazować niemożność wyrażenia doświadczenia Holokaustu, swoisty brak i rozdarcie cechujące kulturę po ludobójstwie – doświadczeniu negującym dotychczasowe formy reprezentacji.

- Jakie dwie grupy można wyróżnić wśród powojennych artystów?
- Do której grupy zaliczylibyście dzieło, z którym pracowaliście?
- W jaki sposób uwidacznia się podejście obydwu grup w tworzeniu?

3. Podsumowanie, ewaluacja

Nauczyciel inicjuje dyskusję: Czy temat Zagłady jest dla Ciebie istotny? Czy w Twojej rodzinie istnieje pamięć wojny? W jaki sposób? Gdybyś Ty miał/miała stworzyć dzieło sztuki poświęcone tematowi Zagłady, jak by wyglądało? Jakiej techniki byś użył/użyła?

III

Materiały wykorzystane na lekcji

Franciszek Skocz, kompozycja "Oświęcim"

SS-mann

Kapo nr 180 z pałką

Więzień z belką
na ramieniu

SS-mann

Więzień nr 134

Zbigniew Libera "Lego. Obóz koncentracyjny"

Steve Reich - Different Trains (part 1) https://www.youtube.com/watch?v=1E4Bjt_zVJc

Karta pracy

Jakie uczucia budzi dzieło? np. niesmak/oburzenie/śmiech itd.	
Dlaczego budzi takie uczucia?	
Jak forma wpływa na odbiór dzieła?	
Czy twórcy kpią z Holocaustu?	
Co twórcy chcieli wyrazić poprzez swoje dzieła?	

Materiały kontekstowe

Grupa I

Fragment tekstu Romy Chodorowskiej *Rzeźbiarz z Oświęcimia*

Franciszek Skocz urodził się 22 maja 1908 roku w Bochofnicy. Jako dorosły mężczyzna wraz z żoną i trójką dzieci zamieszkiwał w Kazimierzu Dolnym. W 1939 roku, kiedy wybuchła wojna, brał udział w kampanii wrześniowej. Po klęsce obronnej Polski wrócił do domu, by zająć się czynnościami niezwiązanymi z walką z okupantami. Pracował jako garbarz.

W małej kuchence, na blacie ułożone były kolorowe figurki z drewna. Szewc, kosynierzy, kowal, drwal, góral, marynarz. Każdy z nich posiadał swoją własną historię, którą nadał im Franciszek.

Pewnego jesiennego popołudnia, a dokładnie 18 listopada 1942 roku, kiedy rodzina Skoczów była właśnie w trakcie jedzenia obiadu, rozległo się donośne pukanie do drzwi mieszkania. Zofia przerywając posiłek, udała się, by sprawdzić, kim są niespodziewani goście. Zaraz po przesunięciu zamka, do domu wtargnęło kilku umundurowanych mężczyzn. Nie były to stroje polskich żołnierzy. Gestapo, czyli działająca wtedy tajna niemiecka policja była największym sprawcą terroru w trakcie drugiej wojny światowej. Działała na terenie III Rzeszy oraz we wszystkich krajach przez nią okupowanych. Wraz z ich wizytą można się było spodziewać najgorszego. Oznajmili, że przychodzą po Franciszka Skocz. Pozwolili mu jedynie dokończyć obiad z rodziną i rozkazali opuścić mieszkanie. Mała Barbara, czyli najmłodsza córka Franciszka, mająca wtedy jedynie 4 lata najbardziej protestowała przeciw aresztowaniu

jej tatusia. Wybiegła za nim, łapiąc go za nogawkę i głośno płacząc. SS-Mann chwycił dziewczynkę i oddał w ręce matki.

Odjechali.

Pan Skocz rzeźbił wszystko to, co widział i co przyszło mu do głowy. Jednym z przykładów był wóz z wiejską orkiestrą, którego nie mógł dokończyć z powodu braku drewna. Sąsiad miał już dość oddawania mu swojej części, a dom kultury ciągle obiecywał i na tym się kończyło. Mawiał również „Muszę rzeźbić, by nie poddać się wspomnieniom”.

Fragment tekstu K. Grzybowskiej, *Sposoby ukazywania obozów nazistowskich w sztuce nazywanej naiwną*

Kompozycja *Oświęcim* składa się z szesnastu stojących na niewielkich podstawkach figurek wyrzeźbionych w polichromowanym drewnie: trzech esesmanów i czternastu więźniów (na jedną z figurek składają się dwie postaci). Powstały one w 1978 roku jako dzieło Franciszka Skoczka, rzeźbiarza ludowego z Pyrzyc. (...) Mamy tu do czynienia ze swoistymi obozowymi typami ludzkimi. Rzeźbiarz chciał najprawdopodobniej przedstawić przekrój życia obozowego. Każdy z esesmanów został wyposażony w pistolet, a jeden (przedstawiony na zdjęciu) dodatkowo w pejcz. Dwaj więźniowie pełniący funkcję kapo (rozpoznamy ich po podpisie na naszywkach na pasiakach figurek) posiadają narzędzia służące do bicia: pejcz lub kij. Siedem kolejnych figurek przedstawia więźniów przy pracy, którą najczęściej jest przenoszenie cegieł lub belek. Tylko jedna figurka (*Więzień 201*) przedstawia zwykłego, pozbawionego obozowych funkcji więźnia, który beczynnie stoi. Jego cechą charakterystyczną jest jedynie smutny wyraz twarzy, można więc domniemywać, że za jego pomocą artysta chciał przekazać atmosferę emocjonalną obozu.

Grupa II

Opis ze strony <https://artmuseum.pl/pl/kolekcja/praca/libera-zbigniew-lego-oboz-koncentracyjny>

Praca *Lego. Obóz koncentracyjny* uznawana jest za jedno z najważniejszych dzieł polskiej sztuki lat 90. i za najśłynniejsze dzieło Zbigniewa Libery. Składa się z siedmiu pudełek klocków, do złudzenia imitujących zestawy klocków Lego, z których artysta zbudował nazistowski obóz koncentracyjny. Praca w całości wykonana została z elementów „pożyczonych” z istniejących zestawów Lego: posterunku policji, piratów itp. Klocki dostarczyła artyście sama firma, dlatego na pudełku znajduje się napis: „This work of Zbigniew Libera has been sponsored by Lego”, za co firma Lego chciała podać Libere do sądu. Praca zyskała ogromny rozgłos, zakupiona do kolekcji nowojorskiego Jewish Museum stała się inspiracją do zorganizowania tam ważnej wystawy *Mirroring Evil: Nazi Imagery/Recent Art* [Odzwierciedlając zło: nazistowska ikonografia/sztuka najnowsza] (2002).

Fragment opisu <https://culture.pl/pl/dzieło/zbigniew-libera-lego-oboz-koncentracyjny>

Skoro, jak głoszą reklamowe hasła, z klocków Lego można zbudować wszystko ("Łatwo i szybko zrobisz z Lego wszystko, co zechcesz"), może to być nie tylko wizja szczęśliwego

świata, w którym panuje pokój i porządek, ale również odwzorowanie innego ładu, w którym są rządzący i rządzeni, więźniowie i oprawcy, kaci i ich ofiary. Sam artysta tłumaczył:

- *Myśl, która doprowadziła mnie do zrobienia tej pracy, dotyczyła samej racjonalności, która jest podstawą systemu klocków Lego, a która wydała mi się przerażająca: nie można z tych klocków zbudować nic, na co nie pozwala precyzyjny, racjonalny system.*

Grupa III

Informacje ze strony https://pl.wikipedia.org/wiki/Steve_Reich

Steve Reich - amerykański kompozytor, jeden z pionierów minimalizmu w muzyce, dwukrotny zdobywca nagrody Grammy.

W 1988 napisał *Different Trains*, zainspirowany przeżyciami z dzieciństwa związanymi z podróżami koleją z Nowego Jorku do Kalifornii odbywanych w latach 1939-1942. Odwołuje się również do pociągów transportujących w Europie, dokładnie w tym samym czasie, Żydów do obozów zagłady. Utwór kompozycyjnie odwołujący się do początków twórczości Reicha opiera się na zapisanych na taśmie dźwiękach i słowach tworzących tło dla kwartetu smyczkowego. Składa się on z trzech części, na taśmach zaś utrwalono pocięte na krótkie odcinki wspomnienia guwernantki towarzyszącej Reichowi w podróżach koleją, wspomnienia emerytowanego kolejarza, wypowiedzi ocalałych z Holocaustu i dźwięki parowozów z tamtego okresu. Skomplikowana struktura utworu wymagała licznej grupy inżynierów dźwięku przy nagraniu jak i wykonaniu utworu. Sygnalizowała kierunek monumentalnych utworów, w którym kompozytor podążył w swych późniejszych utworach. Krytyka okrzyknęła *Different Trains* dziełem przełomowym, kolejnym dowodem uznania była Nagroda Grammy w 1990 dla Reicha za ten utwór w wykonaniu Kronos Quartet.

IV

Bibliografia

1. K. Grzybowska, Sposoby ukazywania obozów nazistowskich w sztuce nazywanej naiwną, dostęp online:
<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pt/article/download/3969/4017>
2. <https://artmuseum.pl/pl/kolekcja/praca/libera-zbigniew-lego-oboz-koncentracyjny>
3. <https://culture.pl/pl/dzielo/zbigniew-libera-lego-oboz-koncentracyjny>
4. <https://ocalic.wordpress.com/2015/09/22/chodorowska-roma/>
5. https://pl.wikipedia.org/wiki/Steve_Reich